

*Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління
Асоціація науковців України
Науковий парк Національного Авіаційного Університету*

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

«Актуальні питання у сучасній науці»

*(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка»,
Серія «Державне управління», Серія «Техніка»,
Серія «Історія та археологія»)*

Випуск № 10(16) 2023

Київ – 2023

*Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration
Association of Scientists of Ukraine
Scientific Park of the National Aviation University*

within the work of the Publishing Group "Scientific Perspectives"

«Current issues in modern science»

*("Pedagogy" Series, "Law" Series, Economy Series,
"Public Administration" Series, "Technology" Series,
"History and Archeology" Series)*

Issue № 10(16) 2023

Kyiv – 2023

«Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2023. № 10(16) 2023. С. 920.

Свідоцтво про державну реєстрацію Серія Серія КВ № 25116-15056Р.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із з права (спеціальність - 081 Право), економіки (спеціальність - 076 Підприємництво та торгівля), педагогіки (спеціальність - 014 Середня освіта) та державного управління (спеціальність - 281 Публічне управління та адміністрування).

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2023 № 185 журналу присвоєно категорію "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія)

Рекомендовано до друку Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 11.10.2023, № 4/10-23).

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), Міждержавної гільдії інженерів консультантів, громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання».

Журнал публікує оригінальні дослідницькі та оглядові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів державного управління, права, економіки, історії, педагогіки, техніки для їх інтеграції у європейський, світовий науковий простір. Цільова аудиторія: науковці, працівники вищих навчальних закладів та наукових інституцій, здобувачі вищої освіти, а, також фахівці тематики журналу.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Головний редактор: Дачій Олександр Іванович - доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- Балабасва (Дорошенко) Катерина Вікторівна - кандидат технічних наук, доцент кафедри авіаційних двигунів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Бельська Тетяна Валентинівна - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри менеджменту Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості (Київ, Україна)
- Будник Вікторія Анатоліївна - кандидат економічних наук, професор, професор кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна)
- Гбур Зоряна Володимирівна - доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика (Київ, Україна)
- Дегтяр Олег Андрійович — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)
- Закієв Іслам Муса-Огли - старший науковий співробітник кафедри підтримання льотної придатності авіаційної техніки Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Заячківська Оксана Василівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Іванченко Євгенія Вікторівна — кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Ігнатович Сергій Ромуальдович - доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри конструкції літальних апаратів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Ільїна Анастасія Олександрівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і адміністрування Національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)
- Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)

- Кавиліна Ганна Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
- Кардаш Оксана Любомирівна — кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та економічної кібернетики Навчально-наукового інституту автоматки, кібернетики та обчислювальної техніки Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)
- Карускевич Михайло Віталійович - доктор технічних наук, професор, професор кафедри конструкції літальних апаратів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Катеринчук Іван Степанович - доктор технічних наук, професор кафедри телекомунікаційних та інформаційних систем Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький, Україна)
- Кінзерявий Василь Миколайович — кандидат технічних наук, доцент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Коваленко Валентин Васильович - доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник сектору авторського права та суміжних прав лабораторії авторського права та інформаційних технологій Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (Київ, Україна)
- Ковтун Владислав Юрійович — кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Комнатний Сергій Олександрович - докторант кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
- Корченко Анна Олександрівна — доцент кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Корченко Олександр Григорович — доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки інформаційних технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)
- Кошетар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Кошова Світлана Петрівна — кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри управління охорони здоров'я Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика (Київ, Україна)
- Кравчук Володимир Миколайович — доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
- Кризина Наталія Павлівна – доктор наук державного управління, професор, Заслужений лікар України, директор Навчально-Наукового медичного інституту Київського міжнародного університету (Київ Україна)
- Куриш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- Марушева Олександра Анатоліївна - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри публічного управління та інформаційного менеджменту ПВНЗ Університет Новітніх Технологій (Київ, Україна)
- Маслак Тетяна Петрівна - кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри конструкції літальних апаратів Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Матяш Ольга Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- Миргород-Карпова Валерія Валеріївна - кандидат юридичних наук, заступник директора з наукової роботи, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)
- Михайленко Любов Федорівна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- Михальчук Роман Юрійович - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна)
- Мізюк Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- Мірошніченко Валентина Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький, Україна)
- Михальський Томаш — доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща)
- Ніколасв Микола Ілліч - доктор історичних наук, професор кафедри історії на методикі її навчання Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Одеса, Україна)
- Новак-Каляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)
- Огіснюк Альона Володимирівна - доктор економічних наук, доцент кафедри організації авіаційних робіт та послуг Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Оніщенко Наталія Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, академік НАПрН України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України (Київ, Україна)
- Орлова Наталія Сергіївна — доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (Харків, Україна)

Крупенина Н.А., Федорчук А.Л., Сабадощ В.І. <i>РОЛЬ ВИКЛАДАЧІВ У НОВУ ЕПОХУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ</i>	565
Лемко Г.І. <i>СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ, ЯКІ СТАЛИ ЖЕРТВОЮ СІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ</i>	579
Лопатинська Н.А., Іванова О.С. <i>АКТИВІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ</i>	589
Марченко С.Д., Іванова Т.Ю., Гевко О.І. <i>РОЛЬ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ: ОГЛЯД ТА ПЕРСПЕКТИВИ</i>	600
Маслюк Р.В., Пензай С.А. <i>ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОГО СПРЯМУВАННЯ</i>	613
Матвєєва О.О. <i>МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА КИТАЙСЬКИЙ ПІДХОДИ</i>	624
Махомета Т.М., Тягай І.М. <i>ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ STEM-ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ</i>	638
Миколайко В.В. <i>ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ У ПЕДАГОГІЧНИХ ЗВО</i>	646
Найда Р.Г. <i>ЗМІСТОВІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРО- ВОДУ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЗВО</i>	657

УДК 37.06

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10\(16\)-589-599](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10(16)-589-599)

Лопатинська Наталія Анатоліївна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, тел.: (066) 411-65-64, <https://orcid.org/0000-0002-6345-7118>

Іванова Олеся Сергіївна здобувач II (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта, Київський університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, тел.: (066) 411-65-64

АКТИВІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті представлено системну роботу щодо активізації комунікативної діяльності у молодших школярів із особливими освітніми потребами, які здобувають початкову освіту в умовах інклюзивного освітнього середовища. Визначено, що активізація комунікативної діяльності у молодших школярів із особливими освітніми потребами – це комплекс заходів, спрямованих на подолання комунікативних девіацій шляхом розробки траєкторії розвитку комунікативних навичок. Надбанням дослідження є розроблення Траєкторії розвитку комунікативних навичок молодших школярів із особливими освітніми потребами. Описано послідовні взаємозалежні та взаємообумовлені шаблі впливу на комунікативний розвиток дітей з розладами аутистичного спектра та інтелектуальними порушеннями, зокрема: комунікативно-діяльнісний, корекційно-моделюючий і творчий. Визначено мету, завдання, зміст та алгоритм впровадження Траєкторії на кожному шаблі розвитку комунікативних навичок молодших школярів із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Описано чек-лист виконання комунікативних завдань. Акцентовано увагу на міждисциплінарному підході (логопедія, нейрологопедія, нейропсихологія) до роботи з активізації комунікативної діяльності дітей із особливими освітніми потребами. Доведено практичну значущість роботи з реалізації траєкторії розвитку комунікативних навичок, яка дозволить з одного боку активувати дитину із особливими освітніми потребами як активного суб'єкта комунікативних ситуацій, що сприятиме розвитку його комунікативних якостей (правильність, виразність, ясність, пестливість, доцільність, точність,

стислість тощо); з іншого – сприяти розвитку комунікативних навичок толерантної діалогічної взаємодії з дотриманням правил етикетності, тобто культури спілкування. Зроблено висновок, що активізація комунікативної діяльності молодших школярів із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища потребує цілеспрямованого спеціального логокорекційного втручання шляхом реалізації Траєкторії розвитку комунікативних навичок, яка характеризується системністю відпрацювання комунікативних навичок, зокрема: готовності молодшого школяра до комунікативної ініціації, продуктивної взаємодії між комунікативними партнерами, вдосконалення мовної та мовленнєвої компетенцій, дотримання правил етикетності діалогічного мовлення.

Ключові слова: молодші школярі, особливі освітні потреби, інклюзивне навчання, активізація комунікативної діяльності, Траєкторія розвитку комунікативних навичок.

Lopatynska Natalia Anatoliivna Candidate of Sciences in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Special and Inclusive Education, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska St., Kyiv, tel.: (066) 411-65-64, <https://orcid.org/0000-0002-6345-7118>

Ivanova Olesia Serhiivna Student of the second (master's) level of higher education, specialty 016 Special Education, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska Street, Kyiv, tel.: (066) 411-65-64

ACTIVATION OF COMMUNICATIVE ACTIVITY OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

Abstract. The article presents a systematic work on the activation of communicative activity in primary schoolchildren with special educational needs who receive primary education in an inclusive educational environment. It has been determined that activation of communication activity in primary schoolchildren with special educational needs is a set of measures aimed at overcoming communication deviations by developing a trajectory for the development of communication skills. The research achievement is the development of a trajectory for the development of communication skills of junior schoolchildren with special educational needs. The article describes successive interdependent and interrelated stages of influence on the communicative development of children with autism spectrum disorders and intellectual disabilities, in particular: communicative and activity, correctional and modeling, and creative. The purpose, tasks, content and algorithm for implementing

the Trajectory at each stage of the development of communication skills of junior schoolchildren with special educational needs in inclusive education are determined. The criteria for the selection of communication tasks are described and checklists for their implementation are revealed. The attention is focused on the interdisciplinary approach (speech therapy, neurologopedics, neuropsychology) to the work on activating the communicative activity of children with special educational needs. The practical significance of the work on the implementation of the trajectory of development of communication skills is proved, which will allow, on the one hand, to activate a child with special educational needs as an active subject of communication situations, which will contribute to the development of his/her communication qualities (correctness, expressiveness, clarity, tenderness, expediency, accuracy, brevity, etc. It is concluded that the activation of the communicative activity of primary schoolchildren with special educational needs in an inclusive educational environment requires a targeted special speech-correctional intervention through the implementation of the Trajectory of Communication Skills Development, which is characterized by the systematic development of communication skills, in particular: the readiness of the primary schoolchild to communicative initiation, productive interaction between communicative partners, improvement of language and speech competencies, respect for the rights of

Keywords: primary school students, special educational needs, inclusive education, activation of communicative activity, trajectory of communication skills development.

Постановка проблеми. Теорія і практика формування комунікативної діяльності є однією з центральних проблем спеціальної педагогіки та логодидактики. Знаходячись у складній діалектичній взаємодії з психічною діяльністю дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, мовлення є головною умовою розвитку, насамперед, комунікативного. Мовлення виконує когнітивну, регулюючу і комунікативну функції, є «каналом розвитку інтелекту» дитини, створює умови для корекції її пізнавальної діяльності і забезпечує засобами для благополучної соціальної взаємодії з оточуючими людьми [3, 4].

Актуальність дослідження обумовлена: по-перше, тривалою організацією дистанційного навчання, що спричинила комунікативний дефіцит у дітей у період пандемії, військового стану; по-друге, тим, що комунікативна діяльність впливає на рівень навчальних досягнень, шкільної адаптації і соціальної взаємодії, та є ресурсом ефективності та добробуту майбутнього дорослого життя; по-третє, зростаючою кількістю молодших школярів з особливими освітніми потребами, які мають порушення комунікативної діяльності. Комунікативні труднощі призводять до комунікативного збою,

який є результатом розбалансування в системі комунікації (недостатньо адекватна комунікація, повне нерозуміння комунікантів), що в свою чергу призводить до комунікативної невдачі (не досягнення ініціатором спілкування комунікативної мети, намірів, взаєморозуміння, взаємодії). А непорозуміння між комунікантами, комунікативні невдачі концептуалізуються як комунікативні девіації (відхилення). Незалежно від термінів становлення мовлення і рівня його розвитку, певна група дітей із особливими освітніми потребами не використовують мовлення як засіб комунікації, хоча й реалізує його лише з метою задоволення комунікативних потреб. Патогенетичним механізмом виникнення комунікативних девіацій є деформація практично всіх складових комунікативного акту: психологічних і когнітивних параметрів того хто говорить, контексту та ситуації спілкування, каналів комунікації, засобів мовного коду.

В умовах інклюзивного навчання це є перешкодою для спілкування з однокласниками, вчителями, фахівцями команди супроводу тощо, що в свою чергу ускладнює засвоєння навчального матеріалу. Тому важливим і практично значущим для молодших школярів з особливими освітніми потребами, які мають комунікативні труднощі, є взаємодії між суб'єктами спілкування з дотриманням правил етикетності [1, 3, 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку комунікативної функції мовлення досліджувалася не лише світовими авторитетами, але і сучасними дослідниками в різних аспектах: медичному (Я. Бікшаєва, Я. Багрій, І. Марцинківський, А. Чуприков та ін.); психологічному (В. Кобильченко, І. Мартиненко, О. Мякушко, К. Островська, Т. Піроженко, О. Романчук, Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун, О. Таран, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.); психолінгвістичному (Є. Соботович та ін.); лінгвістичному (Л. Мацько, М. Плющ, В. Русанівський та ін.); педагогічному (Г. Білавич, М. Копчук-Кашецька, К. Луцько, О. Мартинчук, Т. Сак та ін.) та логопедичному (Н. Бабич, Н. Базима, С. Конопляста, Т. Куценко, Н. Лопатинська, А. Пехарева, І. Самойлова, К. Тичина, Т. Хомик ін.) [1-5].

Питання особливостей вираження негативних невербальних компонентів комунікації дітьми із особливими освітніми потребами вивчали вітчизняні вчені С. Віротченко, О. Дудка, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, С. Конопляста, І. Мартиненко, І. Марченко, Т. Сак, Т. Скрипник, Г. Супрун, О. Таран, В. Тищенко, М. Шеремет та ін. Науковцями зафіксовано прояви негативних невербальних емоційних труднощів комунікативної діяльності, зокрема: мовчання, погляд, агресія, нестриманість тощо. В умовах інклюзивного навчання це є перешкодою для спілкування з однокласниками, вчителями, фахівцями команди супроводу [1-5].

Мета статті полягає у висвітленні системної роботи з розвитку комунікативних навичок молодших школярів із особливим освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища.

Виклад основного матеріалу. Під активізацією комунікативної діяльності у молодших школярів із особливими освітніми потребами ми розуміємо комплекс заходів, спрямованих на подолання комунікативних девіацій шляхом розробки траєкторії розвитку комунікативних навичок.

Траєкторія розвитку комунікативних навичок, на наш погляд, це шлях використання комунікативного потенціалу задля реалізації комплексу мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети. Реалізація траєкторії розвитку комунікативних навичок дозволить з одного боку активувати дитину із особливими освітніми потребами як активного суб'єкта комунікативних ситуацій, що сприятиме розвитку його комунікативних якостей (правильність, виразність, ясність, пестливість, доцільність, точність, стислість тощо); з іншого – сприяти розвитку комунікативних навичок толерантної діалогічної взаємодії з дотриманням правил етикетності, тобто культури спілкування.

Практичне застосування у системі спеціально організованого логокорекційного навчання траєкторії розвитку комунікативних навичок дітей молодшого шкільного віку із особливими освітніми потребами мало на меті: по-перше, руйнування комунікативних бар'єрів; по-друге, сприяння виникненню комунікативної потреби, викликання здатності до комунікативної ініціації; по-третє, опанування компонентами мовної (фонетико-фонематичним, лексико-граматичним, синтаксичним кодами) та мовленнєвої (використання кодів в аудіюванні, говорінні, читанні, письмі) діяльностей; по-четверте, сприяння розвитку симультанних і сукцесивних синтетичних процесів; по-п'яте, сприяння вербальній взаємодії між суб'єктами спілкування з дотриманням правил етикетності; по-шосте – розвивати вміння підтримувати і завершувати ситуацію спілкування.

Рушійною силою в активізації комунікативної діяльності у молодших школярів із особливими освітніми потребами є процес розв'язання своєрідних суперечностей між комунікативною активністю дитини та неможливістю самостійного засвоєння систем комунікацій.

Кінцевою метою був розвиток самостійно ініційованої та підтриманої комунікації молодшими школярами з ООП в умовах інклюзивного навчання.

Отже, практичне опанування комунікативними навичками молодшими школярами з ООП розкриває широкі можливості для розвитку їх комунікативно-потребової сфери, предметно-практичної та навчально-пізнавальної діяльності.

Слід зазначити, що протягом дослідження ми дотримувались ідеї про міждисциплінарність реалізації індивідуальних комунікативних траєкторій. Впровадження міждисциплінарного підходу (логопедія, нейрологопедія, нейропсихологія) до активізації комунікативної діяльності сприяло:

- активації анатомічних структур I, II та III функціонального блоків головного мозку;
- розвитку симультанних і сукцесивних синтетичних процесів.

Впровадження в логокорекційний процес вправ на дошці Ф. Більгоу та Лого-бабуті сприяють корекції сенсомоторної інтеграції та модуляції шляхом стимуляції розвитку візуально-просторового та рухового інтелекту [2]. Як засіб корекції тренує мозочок, активізує контроль рухів очей мозком, що в подальшому забезпечить розвиток навичок читання.

Під час практичного засвоєння індивідуальних комунікативних траєкторій найбільш ефективними методами були: базальної стимуляції, імітаційний, полімодальний сенсорний, моделювання ситуацій комунікації.

Протягом формувального експерименту використовували такі прийоми роботи: аналіз текстів, живе спілкування, діалог, перегляд та обговорення мультфільмів, ділові та рольові ігри, групові дискусії, робота в парах і групах, мозковий штурм, мікрофон, вправи, комунікативний тренінг метою яких було розв'язання комунікативних завдань у практичній комунікативній діяльності.

При виконанні комунікативних завдань дотримувались такого алгоритму [1]:

- наявність стимулу/мотивації («Допоможи...», «Позмагаймося...», «Запроси...», «;
- викликання комунікативної потреби;
- формулювання комунікативного завдання («Запиши...», «Знайди...»);
- створення та реалізація ситуації;
- визначення психофізіологічного стану осіб комунікації;
- визначення способів спілкування дійових осіб, їх фізичні дії;
- оцінювання виконання комунікативного завдання.

Втіленню траєкторії розвитку комунікативних навичок сприяли такі принципи [3, 4]:

1. Функціональності навчання (актуалізація сформованих комунікативних навичок в різних ситуаціях спілкування, реалізація можливості використання вивчених символів).

2. Діалогічності навчання (будь-який комунікативний сигнал з боку користувача, наприклад, вручення предмета або показати на картку інтерпретується як репліка у діалозі, після якої унаслідкується коментар співрозмовника).

3. Відчуття необхідності в комунікації (приваблива та різноманітне навчання з залученням високомотивуючих об'єктів, організація найближчого оточення, активізуючого потребу та необхідність у спілкуванні).

4. Включеності навчання в повсякденне життя (навчання комунікації як невід'ємної частини життєдіяльності в умовах сімейного виховання, уникнення штучно створених не мотивуючих ситуацій спілкування, формування комунікативних навичок в контексті режимних моментів).

5. «Наслідування» інтересам потребам та діям (повага потреб та інтересів користувача, відгук на його випадкові дії, якщо вони б були усвідомленими комунікативними).

6. Багатомодальності символів (в процесі спілкування вербальні та невербальні засоби взаємодіють, гармонійно додаючи одне одного, наприклад, одночасне пред'явлення об'єкта – символу, жестів та слів).

7. Полісистемності змісту символів (зміст перших символів, так само як і перших слів, полісистематично, наприклад, «чашка» – це і сам предмет та бажання пити).

8. Варіативності комунікативних ситуацій (з метою подальшого розвитку та диференціації комунікативних навичок слід змінювати ситуації спілкування шляхом використання різноманітних стратегій навчання, зміни комунікативного партнера).

Враховуючи провідну діяльність дітей, логокорекційна робота проводилася на основі ігрової діяльності. Виходячи з принципів і рівня розвитку молодшого школяра із особливими освітніми потребами, до кожного завдання добирався мовленнєво-комунікативний та ігровий матеріал. Тривалість заняття становила для всіх дітей до 30 хвилин.

Траєкторія розвитку комунікативних навичок з активізації комунікативної діяльності дітей молодшого шкільного віку з ООП охоплювала три взаємозалежних і взаємообумовлених шаблі: комунікативно-діяльнісний, корекційно-модельючий, творчий. На кожному шаблі було визначено мету, завдання та зміст логокорекційної роботи.

Метою першого (комунікативно-діяльнісного) шабля було опанування молодшими школярами арсеналом комунікативних умінь.

Втіленню мети першого (комунікативно-діяльнісного) шабля сприяли такі завдання:

1. Формування психофізіологічної бази мови та мовлення шляхом нейростимуляції (вправи вправи на дошці Ф. Більгоу та лого-батуті) [2].

2. Руйнування індивідуальних та організаційних комунікативних бар'єрів шляхом використання таких прийомів: «нейтральна фраза», «заманювання», зорового контакту, «нав'язування ритму», «акцентування» [1].

3. Формування навчально-пізнавальної, соціальної та оціночної мотивації до взаємодії та спілкування доступними вербальними та невербальними засобами.

4. Формування невербальних та вербальних засобів комунікації через вправи та ігри «Презентація», «Імпровізація», «Закінчить слово», «Що відбувається на картинці», «Придумай історію», «Телефон», «Вгадай предмет» тощо.

5. Формування культури спілкування (цикл бесід «Кого ми називаємо ввічливим (добрим, чесним...»); розігрування ситуацій; розв'язування проблемних ситуацій; активне та пасивне слухання; інтонація звертання, відокремлення; «Лагідні слова») [1].

Таким чином, реалізація вправ та ігор, проведених на першому – комунікативно-діяльнісному – шаблі було опанування молодшими школярами арсеналом комунікативних умінь перцептивного рівня (уміння сприймати): дотримання правил ввічливого спілкування; слухати і чути (правильно інтерпретувати вербальну і невербальну (жести, міміку) інформацію, розуміти підтекстову інформацію тощо); зрозуміти настрій і почуття іншої людини (здатність до емпатії, дотримання такту, співчуття); вміння розпочати та підтримати діалог; ступінь ініціативності при виконанні спільного завдання; здатність допомогти партнеру у разі необхідності. Ми переконалися, що використання дошки Ф. Більгоу та методики «лого-батут» забезпечує формування базових навичок для прийому, обробки і засвоєння сенсомоторної інформації, яка надходить у головний мозок із внутрішнього і зовнішнього середовища, активізації уваги, підвищує ефективність логокорекційних занять. Перші практичні успіхи у використанні логокорекційних технологій, спрямованих на активізацію пластичних функцій мозку, дають надію на широкое та ефективне впровадження знань нейронаук у практику логопедії.

Метою другого (корекційно-моделюючого) шабля було розширення кола комунікативних мотивів та розвиток планування й прогнозування, самоконтролю комунікативної діяльності.

Втіленню мети другого (корекційно-моделюючого) шабля сприяли такі завдання:

1. Формування психофізіологічної бази мови та мовлення шляхом нейростимуляції (вправи вправи на дошці Ф. Більгоу та лого-батуті) [2].

2. Вдосконалення комунікативних умінь перцептивного рівня: уміння слухати та чути, інтерпретувати вербальну і невербальну (жести, міміку) інформацію ігри: «Дзеркало», «На що схожий твій настрій?», «Компліменти» та ін.).

3. Розвиток діалогічного мовлення з дорослими та однолітками (ігри «Осіньне листя», «Гроза»).

4. Розвиток комунікативних умінь на рівні продукування мовлення володіння способами співпраці в групах, прийомами дій у ситуаціях спілкування; уміння шукати і знаходити компроміси (ігри «Складаємо історію», «Секрет», «Два – чотири – всі разом», «Порада» та ін.).

5. Формування компонентів мовної (фонетико-фонематичний, лексико-граматичний, синтаксичний компоненти) та мовленнєвої (аудіювання, говоріння, читання, письмо) компетенцій.

6. Формування вміння використовувати засоби мовленнєвої виразності (ігри «Осіньні листя», «Гроза»).

Таким чином, реалізація вправ та ігор, проведених на другому – корекційно-моделюючому – шаблі дозволила опанувати молодшими школярами арсеналом комунікативних умінь: чітко і зрозуміло висловлювати свої думки; обмінюватись із комунікативним партнером; переконувати; аргументувати; доводити; робити висновки; аналізувати висловлення.

Метою третього рівня (творчого) було закріплення досягнень молодшого школяра, продовження роботи з розвитку мовленнєвої та комунікативної творчості, здійснення контрольної-корегувальної діяльності за самостійно ініційованою та підтриманою комунікацією дітей молодшого шкільного віку із ООП за допомогою якої дитина змогла побудувати ланцюг спілкування з дорослим або однолітком.

Втіленню мети третього (творчого) шабля сприяли такі завдання:

1. Продовження формування психофізіологічної бази мови та мовлення шляхом нейростимуляції (вправи на дошці Ф. Більгоу та лого-батуті) [2].

2. Продовження формування компонентів мовної (фонетико-фонематичний, лексико-граматичний, синтаксичний компоненти) та мовленнєвої (аудіювання, говоріння, читання, письмо) компетенцій.

3. Розвиток мовленнєвої та комунікативної творчості.

Таким чином, реалізація вправ та ігор, проведених на третьому – творчому – шаблі дозволила молодшим школярам закріпити комунікативні досягнення, вдосконалити набуті комунікативні уміння та навички, а логопеду скоригувати, спрямовувати та вдосконалювати їх комунікативну діяльність.

Висновки. Траєкторія розвитку комунікативних навичок сприяла активізації комунікативній діяльності молодших школярів із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища. Нами визначено, що в процесі реалізації Траєкторії розвитку комунікативних навичок варто дотримуватись таких умов:

1. Використання міждисциплінарного підходу.

2. Не спрощення комунікативного завдання.

3. Раціональне поєднання індивідуальних і колективних завдань.

Таким чином, активізація комунікативної діяльності молодших школярів із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища потребує цілеспрямованого спеціального логокорекційного втручання шляхом реалізації Траєкторії розвитку комунікативних навичок, яка характеризується системністю (від простого до складного) відпрацювання комунікативних навичок. Відпрацювання готовності молодшого школяра до комунікативної ініціації, продуктивної взаємодії між комунікативними партнерами, вдосконалення мовної та мовленнєвої компетенцій, дотримання правил етикетності діалогічного мовлення сприяло подальшому вдосконаленню комунікативних умінь і комунікативних навичок, що в цілому вплине на опанування комунікативною компетентністю та стане важливим чинником у соціалізації особистості дитини.

Література:

1. Компанець Н.М., Коваль-Бардаш Л.В. Включення дітей з особливими потребами у соціальне середовище: особливості формування комунікації та подолання поведінкових розладів. Київ, 2020. 137 с.
2. Кочерга О.В., Шорохова В.В. Використання балансувальної дошки доктора Френка Белгау в навчально-корекційній роботі з учнями 1-4 класів. Київ: Видавничий дім «Слово», 2015. 64 с.
3. Лопатинська Н.А. Сучасні нейротехнології у логокорекційній діяльності дітей дошкільного віку із різними типами мовленнєвого дизонтогенезу. *Корекційно-реабілітаційна діяльність в сучасному освітньому просторі: монографія* / за заг. ред. О.В.Боряк, Т.М. Дегтяренко. 2019. С. 162-183.
4. Лопатинська Н. А. Проблема діагностики і корекції комунікативно-мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку із мовленнєвим дизонтогенезом: вітчизняний досвід. *Науковий часопис «Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка»*. Випуск 6 (162). Чернігів, 2020. С. 80–84.
5. Nataliia Lopatynska, Nadiia Kravets, Natalia Andriichuk, Tetiana Marieieva, Nataliia Bazyliak. The development of special and inclusive education concepts. *Journal of interdisciplinary research (AD ALTA)*. 2022. 12/02-XXVIII. P.6-12.

References:

1. Kompanets, N.M., & Koval-Bardash, L.V. (2020). *Vkliuchennia ditei z osoblyvymy potrebamy u sotsialne seredovyshche: osoblyvosti formuvannia komunikatsii ta podolannia povedinkovykh rozladiv* [Inclusion of children with special needs in the social environment: peculiarities of forming communication and overcoming behavioral disorders]. Kyiv: Institute of Special Pedagogy and Psychology [in Ukrainian].
2. Kocherha, O.V., & Shorokhova, V.V. (2015). *Vykorystannia balansuvalnoi doshky doktora Frenka Belhau v navchalno-korektsiinii roboti z uchniamy 1-4 klasiv*. [Using the balancing board by Dr. Frank Belhau in educational and correctional work with students in grades 1-4]. Kyiv : Vydavnychi dim «Slovo» [in Ukrainian].

3. Lopatynska, N.A. (2019). Suchasni neirotehnolohii u lohokorektsiinii diialnosti ditei doshkilnoho viku iz riznymy typamy movlennievoho dyzontohenezu. [Modern neurotechnologies in speech correctional activity of preschool children with different types of speech dysontogenesis]. *Correctional and rehabilitation activities in the modern educational space : a monograph*. (p.p. 162-183). Sumy: Vydavnytstvo SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].
4. Lopatynska, N.A. (2020). Problema diahnostyky i korektsii komunikatyvno-movlennievoi diialnosti u ditei doshkilnoho viku iz movlennievym dyzontogenezom: vitchyzniani dosvid. [The problem of diagnostics and correction of communicative and speech activity in preschool children with speech dysontogenesis: national experience]. *Naukovyi chasopys «Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T.H. Shevchenka»*. Vypusk 6 (162). Chernihiv [in Ukrainian].
5. Lopatynska, N., & Kravets, N., & Andriichuk, N., & Marieieva, T., & Bazyliak, N. (2022). The development of special and inclusive education concepts. *Journal of interdisciplinary research (AD ALTA)*. 12/02-XXVIII. (p.p. 6-12) [The Czech Republic].